

Rundlinge – Wendland’da Halka Şeklinde Köyler

Almanca orijinal’den çeviren Prof. Dr. A. Akca

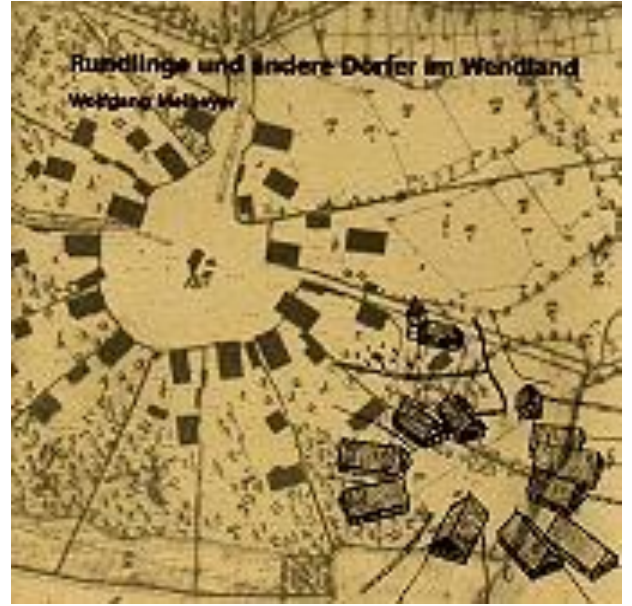
Rundlinge özel bir plana göre yapılmış ve bazı diğer özellikleri olan küçük yuvarlak halka şeklinde köylerdir. Binaların çatıları yuvarlak ve oval biçimdeki köy meydanına dönüktür. Kuzey Almanya’nın sadece küçük bir bölgesinde görülen ve o bölgede çok yaygın görülen bir köy şeklidir. Lüchow- Danenberg kazasında bulunan Wendland Aşağı Saksonya eyaletinin doğusunda Berlin ile Hannover arasında aşağı yukarı orta bir yerde bulunur. Eskiden Rundlinge büyük bir bölgeye hakim köy şekliydi. Son yüzyıllar boyunca Wendland dışındaki bölgelerde şekilleri genellikle değiştirildi ve sadece tarihi belgelerde halka şekli büyük bir fantazi ile saptanabilir duruma geldi. Sadece Wendland’da bu köy şekli varlığını son yüz yıllarda koruyabildi. Rundlinge – Vilarejos circulares na Wendland

Rundling’lerin tarihi ve oluşumu

Rundling’lerin kuruluşu hakkında orijinal tarihi belgeler mevcut değildir. Yalnız son yıllarda tarihçiler tarafından Rundling’lerin 12. yüzyılda yeni yerleşim yerleri olarak çok kısa bir süre içinde ve Germen/Alman asillerinin konseptine göre kurulduğu kabul edilmektedir. Profesör Dr. Wolfgang Meibeyer’in araştırmalara dayanan teorisine göre o zamanlar seyrek olarak Slav aşiretlerinin yaşadığı bölgede planlı bir şekilde bu yeni yerleşim yerleri kurulmuştur. Yeni yerleşenler de Slavlar (= Wenden)’dir. Bunların oraya gönüllü olarak mı geldikleri yoksa savaşlardan sonra zorla yerleştirildikleri hakkında bir bilgi mevcut değildir. Tarihi vesikalarda sadece “Slavlar’ın yaşadığı köyler (villae slavica)” den bahsedilmektedir. Rundling’lerin kuruluşundan sonraki yüzyıllarda genellikle şehirlerde yaşayan Alman halkı ile köylerde yaşayan Slavlar dosça birarada yaşamışlardır. Bu durum Slavların zamanla asimilasyonuna ve kendi lisaneleri ile ayrı bir etnik grup olarak çözülmesine götürmüştür. Rundling bölgesinin dışında ki Lausitz de küçük bir bölgesel istisna olarak “Sorbik lisani” ile kalmıştır.

Wendçe veya “dravenopolabça lisani” Lüchow ve Dannenberg etrafındaki bölgede konuşulan bir Slav lisani olarak 18 asrın içine kadar yaşamıştır. 1725 yılı civarından kalan Süthen köyünden Johann Parum Schultze nin kroniklerindeki yazılı belgeler Wendçe dilinin yok olduğunu göstermektedir. Çok sayıdaki köy ve yer isimlerinde ve aile isimlerinde Slavca’nın izleri bulunur. Wendland ismi ilk defa 17. asırda ki belgelerde bu gün Lüchow – Danneberg kazasına tekabül eden bölgenin ismi olarak görülmektedir (az miktarda Lüneburg ve Uelzen istikametine doğru uzanmış olarak).

Dr. Wolfgang Meibeyer, Rundlinge und andere Dörfer im Wendland, ISBN 3-925861-21-1

Rundling'ler İslav'mı yoksa Alman'mı ?

Rundling'ler İslavik halk Wendenlerin mevcudiyeti ile ilişkili olmasına rağmen bir Alman oluşumu olarak görülmektedir. Halka şeklindeki yerleşim yerlerinin, uzun süre kabul edildiğinin aksine, aslında İslav kökenli olduğunu gösteren bir belge mevcut değildir. Bu şekildeki yerleşim yerleri 12. asrın ortasında Heinrich dem Löwen tarafından doğunun kalonileştirilmesi esnasında ortaya çıkmıştır.

Alman asilzadelerinin kontrolü altında büyük bölgelerde yeni yerleşim yerleri aynı şablona göre kurulmuştur. Bir merkezi köy meydanı etrafında nal veya geniş bir kısmı tarlalara doğru açık daire şeklinde (yani başlangıçta tam daire şeklinde olmayan) 3 ile 11 çiftlik binasından oluşan köyler oluşturuldu. Bütün çiftliklere aynı toprak kalitesinde aynı büyüklükte tarla arazisi tarımsal olarak kullanılmaya verildi. Sadece yerleşim yerinin kaşısındaki ilâve arazi (Güsteneitz) tahsis edildi. Buraya "Schulze" yerleşim yerinin başkanı olarak yerleşti.

Rundling'lerin görünüşü

Başlangıçta çok küçük olan köyler trafik bakımından sapa bir yerde, açık ve merkezi bir köy meydanı etrafında kamusal geçiş yolu olmayan, yani çıkışı olmayan yerlerde bulunuyordu. Az sayıdaki çiftlikler komşu köy arazisi tarafından sınırlanan küçük bir köy arazisinde tarım yapıyorlardı. Ziraat yapılabilecek bütün bölgelerde yakın mesafelerde küçük yerleşme yerleri kuruldu. Bu yerleşme yeri mozaikleri Lüchow- Dannenberg bölgesinde bu güne kadar şekillerini korumuşlardır. Gerçi yüz yıllar boyunca bazı yerler salgın hastalık, savaş veya benzer felaketler nedeniyle terkedilmişlerdir (110 civarında yıkımlar bilinmektedir) ama buna rağmen bu güne kadar 300 üzerinde yerleşme yeri tarihi isimleri ile mevcuttur.

Yerleşme yerleri genellikle ıslak ve taban suyunun yüksek olduğu çay veya dere tabanında kalan yerler ile daha yüksekte kuru ve kumlu topraklardan oluşan tepelik arazi (Geest) arasındaki geçiş zonlarındaki tipik topografyaya yerleştirilmişlerdir. Çiftlikler gerideki ıslak yeşil sahalara kadar uzanmaktadırlar.

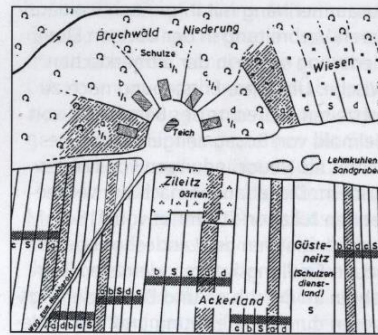

Rundling Lübeln

Yuvarlak şekil 12. yüzyıldan sonra gelmiştir

Rundling'ler başlangıçta çiftlik binaları arası mesafeli yarım daire şeklinde yerleştirilmişlerdir. Daha sonraki ve geç orta çağdaki asırlarda nüfusun artması sonucunda çiftlikler bölünmüş ve çiftlik binaları başlangıçta açık olan yerleşme yeri girişine yapılmaya başlanmıştır. Lehen arazi kayıtlarından çiftliklerin

5 Idealisierter Rundling bald nach seiner Anlage und zur Verkopplungszeit im 19. Jahrhundert.

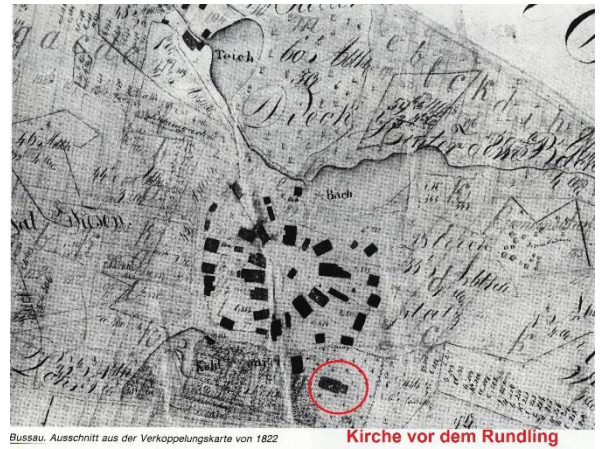
bölünmesinin 15. Yüzyıl'da olduğu görülmektedir.

Aynı büyüklükteki çiftliklerin bölünmesi ile, ki bölünen parçalara "Hufe" adı verilmiştir, yarım ve çeyrek çiftlikler (Hufeler) oluşmuştur. Köyler de aynı stilde ve çatıları müşterek köy meydanına dönük olan çiftlik evleri (Aşağı Saksonya hangar binaları) inaatlarının artması ile tam olarak yuvarlak (oval veya daire şeklinde) köy formları oluşmuştur. Bu arada köylerin yegane girişleri de daralmıştır. Çiftliklerin bölünmesi mirasçılar nedeniyle değil Timar ve Lehen sahiplerinin talimatları ile olduğu görülmektedir. Ortaçağın son dönemlerinin toplumlarında bu bölgenin köylüleri büyük arazi sahiplerinin köleleri değildiler ama asilzadelere ait lehen ve tımarlara vergi verme ve asilzadeler için çalışma mecburiyetinde idiler.. Çok sayıda kendine bağımlı köylünün olması Lehensahiplerinin menfatine olduğundan kendileri bir çiftliğin bölünmesi için talimat verebiliyorlardı.

Bu şekilde 18. asrın içine kadar değişik büyüklükte ve inşaat kesafetinde ama aynı plana göre Rundling'ler oluştu. Bu durum, köylerin yanması ve başka bir plana göre yeni bir köyün kurulmasının mümkün olması halinde bile, uzun süre devam etti.

Rundling'de kiliseler yok

Bu köylerin ortaçağa kadar geri giden diğer bir özelliği de köyün içinde olmayan kilisedir. Bir çok köyün ortak bir kilisesi vardı ama hiç bir zaman kilise bir Rundling'in içinde değildi. Bunun bir nedeni bölgenin geç hiristiyanaşdırılmasında görülebilir. Hiristiyana misyoneri papazlar geldiğinde Rundling'ler çoktan vardı. Gerçi köylüler küçük bir kilise (Kapelle) inşa etmeye hazırdılar, ama köylerine belli bir mesafede olması şartıyla. Daha sonra okulların, lokantaların, dükkanların veya büyük imalethanelerin ve ticari işletmelerin kurulmasında da aynı şekilde hareket edilmiştir. Köyhalkası birbirinin aynı olan Kuzeyalmanya'nın süslü çatılı hangar evler görünüşünü korumuştur, anlaşılan başka türlü binaların halka içinde yapımını arzu etmemişlerdir. Yalnız köy meydanında küçük bir toplantı binası (Burstawen) vardır.

Rundling Bussau mit Kirche vor dem Ort

Rundling ve Aşağısaksonya hangar evi

Bir taraftan Rundling'lerin köy yapılarının yerleşim şekilleri ve diğer taraftan oradaki köy evlerinin (yatay ve düşey planları) iki ayrı gelişme olarak görülebilir. Bu birbiri ile uyumlu görünüş Wendland'aki Rundling'ler çok çekici yapmaktadır. Köy evlerinin Aşağı Saksonya'nın hangar evleri tipi Kuzey Almanya'nın Hollanda'dan Polonya'ya kadar uzanan ve güneyden Dortmund- Braunschweig-Stetin hattı ile sınırlanan alçak seviyedeki düzlüğünde oluşmuştur. Buna karşılık Rundling kuruluşlarının bölgesi Baltık denizinin batı bölümünden başlayan ve Elbe nehrinin sağ ve solundan Böhmen'e kadar inen geniş bir şerit şeklinde uzanmaktadır. Her iki yayılma bölgesi birbirlerini tam örtmeden kesişmektedir. Aşağı Almanya'nın önemli büyüklükteki "her şey bir çatı altında binaları" da sadece köylüleri ve ailelerini değil aynı zamanda hayvanlarını, yem stoklarını ve iş aletlerini de barındırmaktaydı. Gayet tabii çiflikte ambar, domuz ahır, fırın ve diğer işler için yan yapılar vardı. Ahır lı hangar ev ve işletme bölümü tipik bir şekilde köy meydanına bakarken ikamet edilen bölümü ise avluya ve bahçeye dönüktür. Köy meydanı etrafında yerleştirilmiş kama şeklindeki çiftlik evlerinin arsaları pasta parçaları veya daire sektörleri görünüşüne sahiptirler. Arsaların bölünmesi birçok

durumlarda düzenli ve eşit biçimde pasta parçalarının küçülmesine ve sayılarının iki katına çıkmasına neden olmuştur. Bir çok Rundling'de de bu gelişme düzenli olmamıştır. Sonuç olarak değişik büyüklükte çiftlikler oluşmuş ve bazı ilâve yapılar köy alanına doğru bazıları da geriye doğru kaydırılmıştır. Her halükârda inşaat kesafeti artmıştır.

Bütün değişikliklerde köyün merkezi meydanı etrafındaki temel yapısının bozulmamasına ve bozulmamasına ve yüzyıllar boyunca (19. yüz yılın sonuna kadar) sadece hangar evlerin, çatı meydana dönük olarak, meydan etrafında gruplandırılmasına dikkat edilmiştir. Bu düzenli gelişmeye rağmen her köyün kendine has tam daire veya oval veya diğer şekillerde görünüşü oluştu. Aynı mimari yapıya rağmen hangar evler dahi kendine has görüğe sahiptirler. Dikkatli bir bakışta hiç biri diğerine benzemez. Üstünkörü bir bakışta ise ortada yüksek ve geniş büyük bir giriş kapısı, ve kenarlarda iki küçük ahır kapısı ile benzer yapıda görünürler. Binaların ahşap yapı iskeleti ustalıklı kazınarak ve renkli yapılmış dekorasyonlu ön cepheleri vardır. Uzun kirişlerin üzerinde dini vecizeler, kapı üzerindeki kışların üzerinde yapanın ismi, inşaatın yılı ve kapı ayaklığı da çiçek ornamentleri ile süslenmiştir.

Kuzey Almanya'nın hangar evlerinin üç tipi vardır ve bu tipler Wendland da hatırı sayılır sayıda mevcuttur.

Kuzey Almanya hangar evlerinin üç tipi

İki, üç ve dört kazık destekli evler. Bu evlerden hiç biri iki, üç veya dört kazık üzerinde durmaz. Bu sınıflama sadece çatı yatay ve eğik kirişleri taşıyan destek kazıklarının sayısını göstermektedir. Yatay ve eğik kirişler ve direktten oluşan temel çatı unsurunun sadece iki destek kazığı tarafından taşındığı durumlarda evlere "iki kazık destekli" ismi verilir. Evin uzunluğu boyunca 14 adete kadar temel çatı unsuru bulunmakta ve evin iskeletini oluşturmaktadır. Bu şekilde iki sıra şeklinde destek kazıkları çatının kirişlerini taşımakta ve aynı zamanda hangarın ve holün dış duvarlarının temel iskeletini oluşturmaktadırlar. İki kazık destekli hangar evde çatı taşıyıcı kirişlerin üzerinden aşağı doğru uzatılır ve taşıyıcı vasfı olmayan iki alçak dış duvar ilave edilir. Bu şekilde sağda ve solda holün yanında yüksek olmayan ve genellikle inek ve at ahırları için yerler elde edilir.

Üç kazık destekli evler esas itibarıyla aynı yapıdadır. Yalnız ilaveten diğer dış duvardan daha yüksek bir dış duvar oluşturan yeni bir kazık sırası eklenir. Ev dış dışarıdan biraz asimetrik görülür. Giriş kapısı çatının tabanının ortasındadır ama çatı zirvesine göre kaydırılmıştır (Çatı zirvesi tabanın tam ortasında değildir).

Buna göre dört kazık destekli evlerde dördüncü bir kazık sırası evin diğer tarafında dış duvarı oluşturur. Tam simetrik durumda iki dış duvar aynı yüksekliktedir (Toplam konstruksiyonun temel çatı unsuru bu şekilde dört kazıktan, bir yatay ve iki eğik kirişten oluşmaktadır).

Üç kazık destekli ev hangar evlerin yayılış bölgesinde ender olarak görülmesine karşın Wendland'da oldukça sıklıkla görülür.

Wendland'da niçin Rundling'ler var

Dünyanın ne tarafında olursa olsun mevcut halka şeklindeki köyler Wendland'daki Rundling'ler den esas itibarıyla farklıdır. Rundling kavramı 19. yüz yıldan beri diğer yuvarlak köylerden ayırmak için kullanılmaktadır. Rundling'lerin sahip olduğu belirgin özellikler diğer yerlerde olmadığından bu kavram o zaman seyahat eden bilim adamları tarafından Wendland'daki köyleri tanımlamak için özel olarak kullanılmıştır. O bakımdan bu kavram tanımlanmış olarak sadece burada mevcuttur. Orta çağda Rundling'lerin geniş bir yayılım alanından bahsettiğimizde, bu kavramı orta çağdaki kuruluş fazındaki başlangıç şekline atfediyoruz. Yalnız şunuda belirtmek gerekirken 18. /19. yüzyıllara kadar bu köy şekli

yukarıda belirtildiği gibi sadece Wendland'da gelişmiş ve bu kavram kullanılmaya başlandığında plan ve düşey kesit yönünden karakteristik köy yerleşim şekli bu formda sadece Wendland'da mevcuttu. Wendland'daki köylerin başka bir şekilde değil de bu şekilde gelişmiş olması ve 21. yüzyıla kadar şekillerini korumaları sorusu kalmaktadır. Bu soruya cevap olarak akla uygun görünen aber spekülasyon olarak nitelendirilebilen birkaç kanıt öne sürülmektedir. Bölge bu süre boyunca dini ve politik bakımdan güçlenen merkezlerden, ticaret merkezlerinden ve yollarından, hristiyan manastırlarından, metropölit şehirlerinden ve büyük şehirlerden bu güne kadar hep uzak kalmıştır. Aynı şekilde sanayileşme de bölgenin uzakta kalması nedeniyle buralara kadar erişememiştir. Wendland hemen hemen daima politik güçlerin arasındaki sınır bölgesinde kalmıştır. Ayrıca Wendland'ın hep fakir bir bölge olarak kaldığı sık sık belirtilmektedir. Bu kanıtı karşı olarak ise nüfus yoğunluğunun bu bölgede komşu bölgelere (Lüneburg'un diğer bütün kazalarına) nazaran daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Toprak ve su durumlarının müsait olması nedeniyle Wendland tarımsal bakımdan doğal olarak daha fazla uygundu ve bu şekilde belli bir refah düzeyine ulaşmıştı. 19. yüzyılda Amerika'ya bölgeden göç edenlerin az sayıda olması bu kanıtı desteklemektedir-

Wendland'ın doğu ve güney'inde (Prusya Altmark'ında) 18. yüz yılda hangar evlerin yapımı yangın tehlikesi nedeniyle yasaklandı ve bu yasak oturma ve ekonomik bölümlerin ayrılması ve bu şekilde köy yapısının değişimine neden oldu. Hannover kiralığına da üst düzey yetkililer ve yangın sigortacıları büyük yangınlardan sonra köy kuruluşlarının yapısal değişmesinde ısrar ettiler. Bu değişim diğer bölgelerde ve Wendland'ın bazı köylerinde özellikle kuzey kesiminde gerçekleşti, diğer taraftan yine Wendland'da çok sayıda köy toplulukları böyle moderleştirmelere karşı uzun süre mukavemet gösterdiler. Bu şekilde 19. yüz yılın ortasına kadar Rundling'ler evler arasındaki mesafeler konusunda ve bazen de münferit çiftlik binalarının köy dışına taşınması gibi küçük uzlaşmalarla yeniden inşa edildi. Her halukârda adı geçen yüzyılın sonunda kadar hangar evlerin yapımına devam edildi.

Birinci dünya savaşından 20 -30 yıl öncesindeki kalkınma ve bolluk zamanında Wendland'da da refah yükseldi ve az miktarda da sanayi gelişti. Bu sürede Rundling'ler de zamana uyan stilde, kısmen ağaç yapı iskeletli, ayrıca "Gründerzeit"-tuğla inşaatı şeklinde, münferit köyevleri de görülmektedir. Bu çatısı köy meydanı istikametinde olmayan binalar istisna teşkil etmektedirler. Sınırlı mali olanaklar nedeniyle bir çok köylü eskiyen hangar evlerini yeniden inşa etmek yerine tamir etmeyi, çürüyen ağaç iskeleti yer yer massif duvarla değiştirmeyi tercih ettiler. Her halukârda çok sayıda Rundling bu sureyi ve daha sonrada bilhassa muhafazakar olan ve ikinci dünya savaşının sonuna kadar olan süreyi de önemli bir zarar görmeden geride bıraktılar.

Bu yukarıda kısaca özetlenen kanıtlar eksiksiz bir cevap değildir, özellikle istisnalar Rundling yapılanmasının bozulmasının en geç 19. yüz yılda olduğunu akla yakın olduğunu göstermektedir. Bu nedenle sosyal durum kesin kanıt olarak görülmektedir. Köy halkı ikâmetgah ve çalışma çevrelerini Rundling'lerin ve hangar evlerin özel şekillerini olanakların izin verdiği şekilde muhafaza etmek ve düzenlemek istiyordu. Bütün sakıncalara rağmen, keza sosyal hayattaki darlığa, kuşkusuz sık sık oluşan toplumsal dinamik süreçlere rağmen, burada birlik duygusu özel yaşam ve bireysel gelişim güdüsüne nazaran daha baskın olmuş olmalıdır.

Wendland'ın özel bazı kısımları bütün süreçlerde tamamen ihmal edilemeyecek farklılıklar göstermektedir. Genel olarak Wendland Slavlarının artık kalan özelliklerine (dil, batıl itikatlar, v.s.) karşı ayrımcılık nedeniyle 17. ve 18. yüz yıllarda Wendland'ın ırk bakımından geçmişi Wendland'ın bazı kısımlarında da inkâr edildi veya unutulak istendi. Bu süreç özellikle Elbe boyunca ve bölgenin güney-batısında bariz bir şekilde oluştu ve insanlar bu bölgelerde 19. yüz yıl boyunca kendilerini Wendland'a ait görmek istemediler. Buna karşılık geri kalan bölgedeki insanlar geçmişe gururla sahip çıktılar.

Yanlış olarak bu yerleşim şekli Slavlar tarafından getirildiği zannedildiğinden Rundling'lerde ikâmet Wendland'a mahsus bir özellik olarak görüldü. Böylece insanlar bazı kısımlarda köy yapılanmasını yeniden düzenlemeyi çokça olarak tercih ettiler. Bu nedenle iyi muhafaza edilmiş Rundling'ler bölgede artık farklı olarak dağılmış bulunmaktadır.

1945 ten sonraki gelişme

1945 yılından sonra başka faktörlerde Rundling'leri etkiledi. Mülteci akını ile 1945 yılında başka insanlar çok sayıda köylere geldiler.

Yeniden oluşan sınır bölgenin sapa durumunu daha önceki durumlarla mukayese edilemeyecek şekilde arttırdı. 1950 li yıllardaki Batı Almanya Ekonomik mucizesi sapa kalan bölgede de ekonomik teşviki mümkün kıldı.

Tarımdaki teknik gelişmeler çiftlik binalarında yeni talepleri beraberinde getirdi. Küçük çiftliklerin terkedilerek yerine büyüyen işletmelerin gelmesi artık zamana uymayan hangar evlerin boşalmasına neden oldu. Bunların harap olması tehlikesi oluştu ve yerlerine sadece insanların oturduğu evler inşa edildi.

Rundling'lerin çözümlenerek ortadan kalkması doğrusundaki eğilim 1960 lı yıllarda bazı Wendland sakinleri, ve özellikle "hükümet makamları" ve bilim adamları tarafından korkutucu ve üzücü olarak görüldü. Ekonomik ilgiler ile bölge sakinlerinin gelenek bilinçleri ilişkisi ve ilâveten bilim adamlarının anıt koruma konusundaki istekleri eyalet ve mahalli politikacıları, bölgesel plancıları, ana vatan araştırmacılarını ve bilim adamlarını müşterek kuvvetlerini Wendland'daki Rundling'lerin yerleşim şekli olarak muhafazası amacı için bir araya getirdi.

"Hannover Wendland'daki Rundlingleri Koruma Cemiyeti 1969 " nin kuruluşundaki ilk yönetim kuruluna bölgenin tanınmış kişilikleri yanında Hamburg'dan, Braunschweig'tan, Lüneburg ve Hannover'den bilim adamları ve görevliler seçildi. Yerleşim şeklinin korunması konusundaki bu bölge üstü ilgi sayesinde takip eden onyıllarda köylerin yenilenmesi, bir müzenin kurulması, araştırma ve kamu bilgilendirmesi için önemli miktarda mali olanaklar bulunabildi.

Bu çabaların başarısında en önemli etken eski binaları seven özellikle Berlin'den, hatta Federal Cumhuriyet'in hertarafından gelen çok sayıdaki insanların boş duran çiftlik binalarını satın almalarıdır. Bu insanlar Wendland dışında kazandıkları mali olanaklarını büyük bir ilgi ve his ile eski binaların tamiri için sarfettiler.

Bu işe katılanlar tarihi çiftlik evlerinin küçük çiftçiler tarafından kullanılmasının istikbalinin olmadığını bilinci içindeydiler. Bu nedenle binalar için yeni kullanma şekilleri bulabilecek ve bunların aslına uygun olarak tamir edebilecek yaratıcı, fantazi sahibi, girişimci insanların gelmesi umut edildi. Bir çok eğilim bu umutun gerçekleşmesine neden oldu. Resmi anıt koruma makamları binaların yeni sahiplerin yaratıcılığını, bunların hislerinin korumaya değer objelerin muhafaza edilmeye değer bölümlerini yönlendirmeye muaffak oldu.

Bu köylerde insanların çok farklı toplumsal bir yapısı oluştu. Bu insanlar ya burada kaldılar veya burda oturma ve yaşama şekli ile aradıkları yaşam kalitesini buldular.

Prof. Dr. A. Akca

Ellen Akca

April 2013